

”En ny musikuppföstran”: Reformpedagogiska anspråk i Siljanskolans bildningsinnehåll

Juvas Marianne Liljas

Abstract • ”A new form of musical upbringing”: Pretenses of reform pedagogy content in the Siljan school
In this article, I describe the Siljan school in Tällberg as a Swedish example of alternative pedagogy. The overall questions relate to the reform pedagogy content of the school and its ability to give Swedish music teaching a new form of musical upbringing. An important issue is how the Siljan school as a model for Swedish reform has been inspired by the reform pedagogy movements in USA and Germany. The analysis is thus based on the Alm couple's ability to give the school an international character which shines light on Swedish reforms in the greater context of reform pedagogy. With its basis in discursive education of the 1930s, two main questions are discussed: what perspective on musical education can be identified in the personal development ethos of the Siljan school? How can the school's relation to the reform pedagogy music movement during the start of the 1900s be understood? From a hermeneutic perspective, the article contributes by investigating how the Siljan school can have affected decisions in education politics, Swedish schooling, and Swedish musical life. In summary, the article contributes with new knowledge on a chapter in the history of Swedish music pedagogy.

Keywords • musical upbringing [musikuppföstran], reform pedagogy [reform pedagogik], folk music [folkmusik], holistic perspective [holistiskt perspektiv]

I Tällberg startades 1927 en svensk friskola med drag av tysk bildningsprofil. Syftet var att erbjuda undervisning med ett helhetsperspektiv. Makarna Harald och Signe Alm byggde samtidigt upp en verksamhet med förankring i svenskt utbildningsväsende. Inte minst gällde detta musikämnet utformning och betydelse som fostrande inslag i den svenska folkskolan. I återkommande kurser anlätades den tyska pedagogen Fritz Jöde, som med idéer förankrade i den tyska ungdomsrörelsen Jugendmusikbewegung, syftade till att professionalisera den svenska musiklärarkåren.

Siljanskolan blev riksbekant när den under 1930- och 40-talen lockade en internationell, reforminriktad pedagogisk elit till sin kursverksamhet. Genom framstående föreläsare skapades en profil som appellerar till nytänkande inom pedagogik och pedagogisk psykologi. Medias spegling av den pedagogiska verksamheten må ha varit intensiv i sin samtid, men efter stora motgångar lades Siljanskolans pedagogiska verksamhet ner 1951 och Harald Alm drev rörelsen vidare som gästhem under namnet Siljansgården (viss kursverksamhet pågick dock ända in på 1970-talet). Förvånansvärt lite har skrivits om Siljanskolan och den pedagogiska verksamheten som där bedrevs. I dess törnrosasömn har en epok om alternativ pedagogik bevarats. Retrospektivt speglas en bred ansats med anspråk att beakta det senaste inom vetenskaplig forskning. Siljanskolan betraktades dock omväxlande som modern och

Juvas Marianne Liljas is Associate Professor of Music Education at the Department of Education, Health and Social Studies, Dalarna University, Sweden.
Email: jml@du.se

obsolet. Ur detta perspektiv utgör Siljanskolans arkiv ett unikt källmaterial vars omfattande dokumentation av verksamheten sedan 2012 finns på Högsolan Dalarna.¹

Följande artikel tar sin utgångspunkt i den pedagogiska ideologi som bidrog till grundandet av Siljanskolan. Syftet är att skapa en förståelse för musikundervisningens plats i detta ideologiska landskap. Artikeln diskuterar två huvudfrågor: Vilka anspråk på musikundervisning kan identifieras i Siljanskolans bildningsinnehåll? Hur kan Siljanskolans relation till den reformpedagogiska musikrörelsen under 1900-talet början förstås? I fokus står Siljanskolans folkmusikaliska sommarkurser (1936–1948) ledda av Fritz Jöde. För att musikkurserna ska kunna förstås som en del i ett större pedagogiskt visionsarbete, utgör musik som meningsbärande inslag i parets Alms reformpedagogiska strävanden ett viktigt underlag för tolkning och analys. Artikeln tar sin utgångspunkt i 1930-talets diskursiva utbildningstema där de svensk-tyska musikrelationerna får bäring för reformtankar vid Musikaliska akademiens konservatorium. Artikelns huvudtext inleds med ett avsnitt om Siljanskolan som beskriver skolans etablering ur experimenterande och reformpedagogisk grund samt personer som haft inflytande på Siljanskolans pedagogiska utveckling. I textens huvuddelar skrivs också makarna Alms bevekelsegrunder för musikundervisningen fram. Med ambitionen att skapa ett genuint anslag redogör artikeln för receptionen av Fritz Jödes kursverksamhet och de konsekvenser som bär spår i svensk musikutbildningshistoria. Ett väsentligt inslag utgörs av hur Siljanskolan som modell för svenskt reformarbete kan inordnas i de strömningar som hämtar inspiration från den reformpedagogiska rörelsen i USA och Tyskland. Artikeln baseras i så motto på makarna Alms förmåga att ge Siljanskolan en internationell prägel som belyser svenskt reformarbete ur en större reformpedagogisk kontext. I artikelns avslutande del analyseras hur Siljanskolans bildningsinnehåll kan relateras till den internationella musikundervisningens reformpedagogiska rörelse under 1900-talet början. Som källmaterial har Siljanskolans arkiv tillsammans med böcker skrivna av makarna Alm använts. Till det empiriska material som granskats hör organet Skolmusik 1936–1949, och den musikmediala diskursen som den gestaltar sig i allmänpedagogisk periodika och dagspress.

Det musikpedagogiska forskningsfältets diskurs

Med begrepp som fält, habitus och symboliskt kapital, beskriver Jonas Gustafsson det musikpedagogiska fältets framväxt i Sverige 1900–1965. Av särskilt intresse är de referenser som berör Fritz Jödes inslag i det musikpedagogiska landskapet, där Siljanskolan betydelse som fortbildningsinstitution för Sveriges ledande musiklärarutbildare lyfts fram. Jödes framgångar berodde, enligt Gustafsson, på att centralgestalterna inom 1930-talets svenska musikpedagogik, Hjalmar Torell, Moses Pergament, Julius Rabe m.fl. fattat tycke för den tyske musikpedagogen och hans metoder under kurser vid Siljanskolan i Tällberg. Bakgrunden var musikämnets problematiska ställning i den svenska skolan. Musikämnet som historiskt främjat kyrkosången, Gud och fosterlandet, brottades med en föråldrad skolmusik som uppfattades som tråkig samtidigt som populärmusikens intåg sågs som ett hot. Musiklärarutbildningen vid Kungliga musikkonservatoriet präglades av stora brister och musikämnets ställning

1 Arkivet som omfattar ca 50 hyllmeter innehåller register över elever, kursdeltagare och gäster men också kurser, program och pedagogisk planering. Vidare finns dokument av personlig karaktär som brev etc. Till arkivet hör bl.a. också en omfattande klippsamling, fotosamling och filmer.

gentemot andra ämnen var svag.² I detta musikpedagogiska problemlandskap trädde Fritz Jöde in som en messias. Hans predikan handlade om en ”musikundervisning i folkets tjänst”.³

Jödes principer, som styrdes av ett högre syfte, innebar ett musikpedagogiskt system med inbyggd progression som byggde på en folklig estetik istället för en konstmusikalisk. Didaktiskt förespråkade Jöde en okomplicerad musikpedagogik, med unison sång, folkliga sång- och danslekar, och enkelt men välklingande instrumentalspel på blockflöjt. Hans mest omtalade musikmaterial *Ringel Rangel Rosen: Volkskinderlieder für Schule, Haus und Kindergarten*, var ett pedagogiskt material bestående av ca 400 folkliga visor med enkla arrangemang.⁴ I kombination med karismatiska ledaregenskaper blev Jöde genom sin pedagogiska ideologi, svaret på den svenska musikundervisningens återvändsgränd. Tonsättaren Moses Pergament, som bl.a. studerat reformpedagogik från USA, frälstes under en kurs i Tällberg 1934. Entusiastisk rapporterade han i *Svenska Dagbladet*, hur Jöde lyckades överföra kunskaper om musikens formalia med klingande pedagogik.⁵ Pergament anser att professor Jöde, som de facto löst svårigheterna med musikleklarutbildningen i Tyskland, är en garant för så även ska ske i Sverige.

Musikdirektör Hjalmar Torell har nämligen anställts som lärare i pedagogik och metodik, och hans namn torde borga för att denna undervisning kommer att ske i överensstämmelse med de moderna principerna. Han är en anhängare av Jöde.⁶

Torell, som deltog i Jödes sångkurs i Tällberg 1937 och 1938, var en stor beundrare av Jöde. Med en gedigen musikbakgrund reste han till Tyskland under 1920 och 30-talen där han bl.a. kom i kontakt med John Curwens folkuppföstrande musikprogram. Den största inspirationskällan var dock den tyska musikpedagogikens förnyare, Fritz Jöde. Torell blev som en av redaktörerna för den nya musiktidskriften *Skolmusik*, en ledande röst i det offentliga musiksamtalen (Skolmusik, organ för Sveriges sångläraryörening 1936–1949). Gustafsson beskriver Hjalmar Torells betydelse för svensk musikundervisning under mellankrigstiden men också för den kanonisering av musikämnet som blev förhärskande i decennier framåt. Torell var som Kungl. musikkonservatoriets ledande musikleklarutbildare, skapare av en musikideologisk praxis som definierar svensk musikundervisning i ett större utbildningsvetenskapligt sammanhang.⁷ Denna syn bekräftas i Birgitta Ryners avhandling *Vad ska vi sjunga? En musikpedagogisk diskurs om tiden mellan två världskrig*⁸ där den musikpedagogiska debatten under 1930- och 40-talen står i fokus. Ryner gör viktiga nerlag där i synnerhet en djupare förståelse för den epok som studeras tar gestalt.

2 Jonas Gustafsson, *Så ska det låta: Studier av det musikpedagogiska fältets framväxt i Sverige 1900–1965* (Uppsala: Uppsala universitet, 2000), 134–35; Juvas Marianne Liljas, ”Från mousiké till musisk pedagogik,” i *Tradition och praxis i högre utbildning*, red. Anders Burman, Ana Graviz och Johan Rönnby (Södertörn: Södertörn Studies in Higher Education 1, 2010), 157.

3 Gustafsson (2000), 136.

4 Ibid., 161.

5 Ibid., 135.

6 Moses Pergament, ”Reformprojekt för musikundervisningen,” *Svenska Dagbladet*, 4 september, 1934b.

7 Gustafsson (2000), 134–48.

8 Birgitta Ryner, *Vad ska vi sjunga? En musikpedagogisk diskurs om tiden mellan två världskrig* (Stockholm: Stockholms universitet, 2004).

Mer konkret placeras Jödes sommarkurser på Siljanskolan under 1930- och 40-talen i en ideologisk debatt som speglar det musikpedagogiska fältets utbildningspolitiska betydelse i nationellt och internationellt viktiga sammanhang. Bl.a. uppmärksammas Knut Brodins reformpedagogik i Olofskolan⁹ under 1930-talet – ett perspektiv som både Gustafsson och Ryner belyser genom den diskursiva debatt han orsakade genom att föreslå schlagersång i skolan.¹⁰ Fenomenet är viktigt på så sätt att det visar på förändringsbenägenhet inom musikundervisningen men kanske främst för att denna strömning går på tvärs med den tyska, ideologiska idé som planteras via Fritz Jöde och Siljanskolan.

Den svensk-tyska musikrelationens diskurs

I ett studium av samband mellan tysk nationalsocialism och svensk musikkultur, tar Ursula Geisler sin utgångspunkt i den magra eller snarare obefintliga forskning som hittills ägnats detta perspektiv. Det är anmärkningsvärt, menar Geisler, att ett område som äger en sådan politiskt laddning, kunnat marginaliseras ur svensk forskningssynpunkt.¹¹

Geisler, som först skissar de svenska och tyska forskningsfälten, skjuter empiriskt in sig på Fritz Jöde och Siljanskolan men belyser också folkmusikforskaren Karl Sporr (1887–1967) intensiva kontakter med Tyskland under den nationalsocialistiska eran. Sporr, som ägnade sig åt insamlingar och uppteckningar av folkmusik i Sverige,¹² var genom organisationen Nordische Gesellschaft (NG), knuten till det nationalsocialistiska nätverk i Tyskland som aktivt odlade släktskapet mellan Tyskland och de nordiska länderna i musikens och konstens namn. NG som grundades 1921, inriktades på att med rasbiologiska förtecken stärka de specifikt nordiska och germanska konstnärliga uttrycken.¹³

Det faktum att Sporr personifierar det musikaliska utbyte som med nazistiska konnotationer skedde mellan Sverige och Tyskland, ökar spänningen kring den hausse Fritz Jöde skapade via Siljanskolans musikkurser. Främst sker detta genom den påverkan på svensk skolmusik under 1930- och 40-talen han på ett kritiklöst sätt kan bidra till.¹⁴ Båda opererade från landskapet Dalarna som vid det akademiska Uppsala ansågs hysa ett av Sveriges mest välbevarade och värdefulla folkliga arv.¹⁵

9 Olofskolan i Stockholm startade 1927 på initiativ av bl.a. Carl Malmsten. Skolans rektor, Gustaf Mattson ingick tillsammans med bl.a. Jean Piaget i det verkställande utskottet för den internationella sammanslutningen New Education Fellowship. Ryner (2004), 18–21.

10 Ryner (2004), 108–14. Se även Gustafsson (2000), 148–56.

11 Ursula Geisler, ”Ur vårt svenska folkliga muskarv’: Tysk nationalsocialism och svensk musikkultur,” i *Fruktan. Fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*, red. Greger Andersson och Ursula Geisler (Malmö: Sekel Bokförlag, 2006), 51, 66.

12 Uppteckningar gjorda av Sporr, återfinns bl.a. i Karl-Erik Forsslunds *Med Dalälven från källorna till havet (1918–1939)* ett verk i 26 band som återger hur traderingen skett inom folkmusikfältet. Sporr's uppteckningar kan studeras vid Svenskt visarkiv genom Folkkommissionens notsamling och Musikmuseets spelmansböcker. Se också Karl A Sporr i *Svenskt Biografiskt lexikon* artikel av Gunnar Ternhag. Karl-Erik Forsslund (1872–1941) var svensk författare, hembygdsvärdare och folkbildare med rötter i Ludvika i Dalarna. Han grundade Brunnsviks folkhögskola tillsammans med bl.a. Gustaf Ankarcrona (1869–1933).

13 Geisler (2006), 54f, 58.

14 Geisler (2006), 66–70.

15 Jfr Thomas von Wachenfeldt, Sture Brändström, Juvas Marianne Liljas, ”Manifesta och latent ideologier om lärande inom svensk spelmansrörelse på 1920-talet,” i *Nordisk musikkpedagogisk forskning*. Årbok 13, red. Sven-Erik Holgersen, Siw Graabraek Nielsen och Lauri Väkevä, NMH-publikationer 2012:2 (Oslo: Norges musikhögskola, 2012), 125.

Geislers forskning bygger på att Nazityskland kan ha tagit den svenska folkmusiken i sin tjänst för att bedriva nazistisk propaganda. Detta tema utgör grunden i publikationen *Fruktan, fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*. Geisler hänvisar, liksom Andersson, till ett historiskt utbyte mellan Tyskland och Sverige, där Tyskland med sina bildande tanketraditioner och framstående tonsättare manifesterar en nationell förebild som blossade upp under den nationalsocialistiska eran, varför frågor om *hur* detta samarbete bedrevs bör ställas på olika sätt.¹⁶

De övergripande frågorna i denna artikel har riktats mot Siljanskolans reformpedagogiska innehåll. Frågorna tangerar hur Siljanskolan med Fritz Jöde som ledare debatteras i svensk (musik)media under 1930-talet och den problematik som forskningsläget pekar på när det gäller att frilägga den reformpedagogiska rörelsens utgångspunkter för att förändra musikundervisningen.

Siljanskolan

Siljanskolan formades i den nationalromantiska anda som rådde i Sverige efter första världskriget och som särskilt manifesterades i Siljansregionen i Dalarna. Siljansbygden hade en stark dragningskraft på konstnärer, tonsättare och författare som lät sig inspireras av naturen och den levande kulturen.¹⁷ En av dem var konstnären Gustaf Ankarcrona (1869–1933) som kom att ägna sin livsgärning åt att söka bevara den säregna kultur som hotade att upplösas av industrialismen och det moderna samhällets framväxt. När Signe Bergner Alm (1881–1945) och Harald Alm (1897–1976) under 1920-talet utformade Siljanskolan, var de en del av den traditionsbevarande anda som alltsedan 1880-talet lockat en burgen turistström till Siljanstrakten.¹⁸ Rekreation var dock inte enda syftet för paret Alm, Siljansgårdens gästhem, som det först hette, kombinerades från 1926 med sommarkurser för barn, en verksamhet som snabbt utökades till internat med ett mer fördjupat pedagogiskt innehåll. Signe Bergner, som under längre vistelser i Kina haft planer på att starta ett gymnastikinstitut för flickor, såg platsen vid Siljan som en plats av förverkliga sina ideal. Hon var gift två gånger med framgångsrika män varav den ena var arkeologen Gunnar Andersson,¹⁹ grundare av Östasiatiska museet i Stockholm. Det som Harald Alm beskriver som en häftig passion mellan honom och Bergner, blev startskottet på Sveriges första friskola – en verksamhet som skulle möta stort motstånd i sin samtid och som skulle drivas av hemundervisning som bärande ideologisk grund för fostran och bildning.²⁰

16 Geisler (2006), 47; Greger Andersson, ”Nazismen och musiken,” i *Fruktan. Fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*, red. Greger Andersson och Ursula Geisler (Malmö: Sekel Bokförlag, 2006), 31f; Greger Andersson och Ursula Geisler, ”Förord,” *Fruktan. Fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*, red. Greger Andersson och Ursula Geisler (Malmö: Sekel Bokförlag, 2006), 7–8.

17 Marika Hevosmaa, ”Att söka kulturen i naturen,” i *Från Karakorom till Siljan: Resor under sju sekler*, red. Hanna Hodacs och Åsa Karlsson (Lund: Historiska Media, 2000) 260–69, 274–77.

18 Siljansgården som anlades av Signe Bergner 1916–1918, består bl.a. av äldre timmerbyggnader från olika epoker som flyttats från olika ställen i Dalarna.

19 Signe Bergner var i giftet med arkeologen Gunnar Andersson under flera längre perioder bosatt i Kina. Hon gifte sig senare (i Kina) med dansken, Carl Gimbel, en högt uppsatt ämbetsman inom den internationella saltunionen. Harald Alm, *Kärleken på jorden: Siljansgården och Siljanskolan under 50 år* (Stockholm: Seelig & Co. 1969), 8–9.

20 Alm (1969), 7–11, 16f, 50–55, se även Signe Bergner Alm och Harald Alm, *Icke blott kunskaper: En bok om skol-, hem-, och uppföstringsfrågor* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1944), 104–66, 167–207.

Inspirerad av bl.a. den schweiziske reformpedagogen Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) blev Siljanskolan föremål för en pedagogisk rörelse med anspråk på att reformera det svenska skolväsendet. Den ”fria” pedagogik som genomsyrade Siljanskolan byggde i grunden på en kritik mot det allmänna skolväsendet.²¹ I synnerhet riktades kritik mot att barn skulle fostras av samhället för att frigöra kvinnlig arbetskraft. Makarna Alm värjde sig mot det fostranskollektiv som den svenska skolan, enligt dem, definierade som grundprincip.²² Detta var dålig samhällsekonomi menade paret Alm, som identifierade förluster såväl kunskapsmässigt som på ett högre humanitärt plan.²³ Siljanskolan, som utgick från familjen som idealtyp, erbjöd en undervisning i hemmiljö som bedrevs i små grupper och där, enligt egen utsago, stor hänsyn till barns individuella förutsättningar och behov togs.²⁴

Det som först var ett ”sport- och rekreationshem” för pojkar, utvidgades till en internatskola med könsblandade grupper där makarna Alm under devisen *Sanning, kärlek, arbete* sökte förverkliga sin syn på fostran, utveckling och utbildning.²⁵ Signe Bergner Alm som var gymnastikdirektör och utbildad inom socialhygien, inspirerades under resor i USA av sommarskolor s.k. summercamps.²⁶ Tanken var, enligt makarna Harald och Signe Alm, att utgöra en motvikt till den alltför teoretiska skolgången.

Lika intim växelverkan, som råder mellan kropp och själ hos varje frisk människa, bör råda mellan fysisk och intellektuell-andlig fostran. Slår vår skola radikalt in på den vägen, ja då förverkligar den i sanning i positiv handling något av ”den svenska linjen”.²⁷

Paret Alms skola var en levande experimentverkstad i unik Dalamiljö där eleverna ingick i dagens naturliga göromål. Grundprincipen vilade på en psykisk balans mellan praktiskt och teoretiskt arbete där undervisningsschemat var flexibelt i tid och rum. Lärandet är inte begränsat till lektioner och särskilda lokaler resonerade makarna Alm, som lät barnen rensa ogräs, bygga hus, laga mat och anlägga gräsmattor som omväxling till intellektuella, bokliga studier.²⁸ Kunskaper kommer inte via förhör menade makarna Alm, som istället för läxor lät eleverna gestalta vad de lärt genom varierande estetiska uttryck. Några av dessa var historiska dramatiseringar, rytmisk dans, naturvandringar, folkliga lekar, idrott, poesi och sång.²⁹ I samtliga övningar avvisades det tävlande inslaget. Skälet var att främja samarbete. Vid Siljanskolan tillämpades en könsöverskridande undervisning där gossar deltog i hushålls- sysslor och flickor deltog i manligt dominerade praktiker. Motivet var att lära makar samarbeta och erövra respekt för alla sysslor som behöver utföras i ett hem.³⁰

21 Bergner Alm och Alm (1944), 68–77.

22 Ibid., 196–203.

23 Ibid., 55–67.

24 Alm (1969), 39f; Bergner Alm och Alm (1944), 78–94.

25 Alm (1969), 27–33.

26 Ibid., 8, 28.

27 Bergner Alm och Alm (1944), 18.

28 Alm (1969), 37–40, 200–3.

29 Ibid., 38f, 182, se även foto och bildtext s. 93.

30 Alm (1969), 40.

De elever rekryterades kom mestadels från välbärgade överklassfamiljer, ibland även utanför Sveriges gränser. En av dem som vistades på Siljanskolan var Karin von Rosen och Herman Görings son. Hans bakgrund förefaller signifikativ för den elevbas som Siljanskolan koncentrerade sig på. Rika, men upptagna föräldrar som inte själva hann ta hand om sina barn, var inte sällan de som anlidade Siljanskolan. Dessa barn behövde mer än undervisning, menar Alm, de behövde värme och kärlek av närvarande vuxna som kunde fungera som förebilder. I syfte att förankra detta synsätt erbjöds även föräldrar att vistas på skolan för att lära känna dess atmosfär. Tillvägagångssättet beskriver hur idealet triangeln Hem-skola-barn operationaliserades, menar Alm.³¹

Siljanskolan bedrev inte bara kursverksamhet för barn och unga. Makarna Alm hade ett filosofiskt, humanistiskt pedagogiskt omvärldsideal som operationaliserades i omfattande vuxenkurser i folkbildande syfte. Lärare och föreläsare rekryterades under resor på kontinenten där bildningstanken på ett djupare plan fått fäste i privata och institutionella sammanhang. Under resor på kontinenten besöktes reformskolor samtidigt som föreläsare till profilkurser valdes ut. Internationellt uppmärksammade läkare, psykologer, filosofer, pedagoger, författare och konstnärer med humanistiska budskap lockade en ekonomisk, kulturell och politisk elit till Siljanskolan och dess kurser.³²

I en notis i *Pedagogisk tidskrift* 1939 ges en god överblick över hur innehållet i ”Siljanskolans Sommarhögskola” kunde se ut. Här manifesteras också musikundervisningens viktiga plats. Parallellt med Fritz Jödes förbindelse till skolämnet musik synliggörs Siljanskolans ideologiska programförklaring genom internationellt framstående lärare i rytmisk dans och blockflöjt³³ liksom de utpräglade ”sångveckor” där nyttoaspekten och sångglädjen utgör markörer för en unison upplevelse.³⁴

Musiken på Siljanskolan

Vid Siljanskolan eller ”Siljansgårdens pedagogiska institut”, som det en tid kallades, var musik en grundläggande komponent. Övergripande var den unisona sångens röda tråd som kan följas i såväl barnverksamhet och vuxenstudier som i mer riktade kurser med utbildningsanspråk. I källmaterialet framträder också särskilda ”sångveckor” som koncentreras kring unison samsång och de speciella allsångsaftnar som, med Jödes tyska allsångsfester som förebild, förbinder en lokal population med Siljanskolans kursdeltagare.³⁵

Sången i Siljanskolans kurser, gestaltar sig främst som ett ritualiserande moment som ramar in och förstärker sammanhållningen bland barn och vuxna.³⁶ Repertoaren är anspråkslös och bygger på unisona sånger, enkla kanons och äldre sånglekar. Är det inte märkligt, frågar sig paret Alm, hur det folkliga muskarvet har överlevt

31 Alm (1969), 48–49.

32 Siljanskolans arkiv, klippsamlingen, Alm (1969), 38, 64.

33 De musiklärare som utöver Fritz Jöde rekryterades 1939, var danskonstnärinnan och pedagogen, Ronny Johansson och den tyska blockflöjtspedagogen, Johannes von Koch.

34 ”Nordiska sommarkurser anordnas i samarbete med förbundet för Folkuppföstran vid Siljanskolan,” *Pedagogisk tidskrift* 75 (1939), 163.

35 Siljanskolans arkiv, klippsamlingen, program och kurser. Se även Alm (1969), 84–97; Harald Alm, ”Allsang in Schweden,” i *Fritz Jöde Leben und werk: Eine Freudesgabe Zum 70 Geburtstag*, red. R. Stapelberg (Trossingen: Hohner, 1957), 139–44.

36 Alm (1969), 200–2, 210.

trots att det betraktats som ointressant av skolväsendet. Syftet är, enligt makarna Alm, den fostrande gemenskap som sången genererar. Idémässigt baseras konceptet på den socialiserande funktion som musiken hade historiskt innan det västerländska synsättet som stämplade människor som musikaliska och omusikaliska blev förhärskande.³⁷

Ett exempel på hur de olika teorierna konkretiserades ges när den tyska professorn, Heinrich Henselmans kurser i psykisk hälsovård för barn och unga, kopplas ihop med den antika synen på "sfärernas musik".³⁸ Musikforskaren, professor Carl-Allan Moberg (1896–1978), som både deltog och föreläste inom ramen för Siljanskolans musikkurser, berör musikens allmänbildande betydelse. Retoriskt konnoteras den antika synen på musikens karaktärsdanande förmåga.³⁹ 1945 höll han tillsammans med tonsättaren, Hilding Rosenberg en kurs vid Siljanskolan på temat "Musiken och människan".⁴⁰

Ansatsen kan även identifieras i samband med att den berömda psykologiprofessorn, Alfred Adler från USA⁴¹ föreläser om betydelsen av barndomen för barnets framtid. Inför hans ankomst kan man läsa att Siljanskolans avsikt är att "förmedla det främsta inom vetenskaplig forskning, pedagogiskt nydaningsarbete [...] som en hjälp i arbetet för att skapa bättre barn, bättre ungdom, bättre människor".⁴² För Adler, som menar att kunskapen bland annat kan motverka kriminalitet, har musiken en viktig betydelse något som sätter avtryck i den amerikanska reformationen av musikundervisningen.⁴³

Musikundervisningen på Siljanskolan hade en allmänbildande betydelse. Bergner Alm och Alm, som anknyter till skoldebatten, menar att övningsämnen som prioriterats ned på bekostnad av intellektuella studier, har en mycket viktig funktion för människans utveckling. Praktiskt arbete måste värderas i proportion till intellektuella studier för att en allsidig utveckling ska ske.

Det kreativa inslaget i musik, bild och slöjd minskar risken att skolgången reduceras till vad eleverna "vad ska bli", vilket bidrar till att upprätthålla människovärdet, hävdar paret Alm.⁴⁴ Särskilt känslig är musiken, där folk sorteras bort efter sångförmåga. Makarna Alms uppfattning är att skolan utvecklat ett onaturligt förhållningssätt till musiken som de med hjälp av "en ny musikuppfostran" ämnade bryta. Mer specifikt menade de att skolan genom att anamma ett elitistiskt synsätt, gjort sig

37 Alm (1969), 87f; Bergner Alm och Alm (1944), 36.

38 Alm (1969), 72. Med sfärernas musik åsyftas de harmoniska och musikaliska samband som, enligt Pythagoras, förband världsalldet. Musikens karaktärsfostrande dimension var något som uppmärksammades i Platons utbildningskontext där musikundervisningens koppling till paideia (fostran) och ethosläran (moral) hämtades från antikens världsåskådning. Musik, astronomi, aritmetik och geometri bildade senare underlaget för ämneskretsen kvadrivium. Musik ingick därmed som en del av artes liberales, de sju fria konsterna. Liljas (2010), 140–41.

39 Carl-Allan Moberg, *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert* (Uppsala: Uppsala Acta Universitatis Upsaliensis/Studia musicologica Upsaliensis, 1970 (faksimiltryck av 1942 års upplaga) 13f.

40 Moberg höll 1946 även en musikhistorisk kurs "Från Bach till Max Reger". Alm (1969), 96f, 250 .

41 Psykologen Alfred W. Adler kom ursprungligen från Wien men verkade vid tidpunkten vid Long Island Medical College i USA.

42 "Celeber föreläsare vid Siljanskolan," *Helsingfors-Journalen*, 14–17 Augusti, 1934.

43 Jfr Pergament (1934b); Carin Film, "En psykolog vid Siljan. Av fil. lic. Carin Film," *Gävleposten*, 4 juli, 1934.

44 Bergner Alm och Alm (1944), 19–26.

skyldig till att människor exkluderades från sin självskrivna rätt till musik.⁴⁵ Detta var den bärande tanke som genomsyrade Siljanskolans verksamhet men som framförallt operationaliserades i Siljanskolans folkmusikaliska kurser 1936–1948. Enligt källmaterialet leddes de folkmusikaliska kurserna av Fritz Jöde åren 1937, 1938, 1939, 1942 och 1948. Den första kursen som hölls med Jöde 1934, kallades ”Sång och musik för skola och folk”.⁴⁶

Inflytande ur reformpedagogisk synpunkt

Det är mot bakgrund av Fritz Jödes dominerande roll vid Siljanskolan viktigt att inte blunda för andra influenser. Det kollektiva minnet är inte tillförlitligt, menar Ricoeur. Medan det som odlas får onödigt stora proportioner försvinner annat i glömskan.⁴⁷ Kanske gäller detta även Siljanskolan. Det andra världskriget och den nazistiska kopplingen till Tyskland, som var högst påtaglig i sin samtid, kan ur detta perspektiv skymma sikten. Ur reformpedagogisk synpunkt behöver fler personer med inflytande över Siljanskolans pedagogiska verksamhet uppmärksammas. En av dem är professor Alfred W. Adler (1870–1937). Adler är genom sin syn på barnuppföstran en gigant inom den moderna individualpsykologin. Adlers relation till den amerikanska progressivismen pekar på en inspirationskälla som är mer pragmatisk till sin karaktär. Inom denna ram har estetisk verksamhet en viktig roll. Genom tonsättaren, Moses Pergaments (1897–1977) artiklar i *Svenska Dagbladet* 1934 sprids kännedom om Siljanskolan samtidigt som debatten om skolans musikundervisning tar fart.⁴⁸ I en av artiklarna, ”Reformprojekt för musikundervisningen”, 4/9 1934, refererar Pergament till USA som ett föregångsland, där en systematiserad musikundervisning genom *The Progressive Music Series*, är grundad i den aktuella barnpsykologiska kunskapsbildningen.⁴⁹

Det mest imponerande i detta verk är kanske den i minsta detalj utarbetade psykologiska och pedagogiska planen. Här utnyttjas metodiskt alla de insikter i barnets väsen och all den praktiska erfarenhet, som modern pedagogik och psykologi kunna stå till tjänst med.⁵⁰

Den explicita kopplingen mellan Adler, musikundervisningen och progressivismen, belyser Siljanskolan från ett annat håll än den tyska reformpedagogiken. Utmärkande är de estetiska ämnenas personlighetsutvecklande funktion.⁵¹ Pragmatismen kastar även ett intressant ljus på Bergner Alms amerikanska summercamps. Proportionerna mellan praktiskt och intellektuellt arbete och Siljanskolans friare organisation

45 Alm (1969), 84f, 86–96.

46 Siljanskolans arkiv, kursprogram.

47 Paul Ricoeur, *Minne, historia, glömska* (Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2005), 33f, 511f.

48 Moses Pergament, ”Musikundervisningen i skolan,” *Svenska Dagbladet*, 31 augusti, 1934a; Pergament (1934b).

49 *The Progressive Music Series* består av femton böcker med lärarhandledning för klassundervisning i musik. Verket är författat av prof. Horatio Parker vid Yale University, Osborne McConathy vid Northwestern University, Edward. B. Birge och W. Otto Miessner. ”I verket beaktas kopplingar mellan musiken och de bildande konsterna,” Pergament (1934b).

50 Pergament (1934b).

51 Jfr Dewey i Gerd B. Arfwedson, *Reformpedagogik och samhälle: En komparativ studie av pedagogiska reformrörelser i USA och Tyskland från 1890-talet till 1930-talet* (Stockholm: HLS Förlag, 2000), 83.

av undervisningen, för ideologiskt tankarna till John Deweys pedagogiska tes och fokus på manuellt praktiskt vardagsarbete.

When we turn to the school, we find that one of the most striking tendencies at present is toward the introduction of so-called manual training, shop-work, and the household arts – sewing and cooking.⁵²

Signifikativt för Siljanskolan var att det konstnärliga inslaget genomsyrade all verksamhet. Siljanskolan fordrar ur detta perspektiv ett förtydligande beträffande andra konstarters plats där i synnerhet dansen intar en framskjuten ställning. Skolan fångar tidigt upp den rytmiska dansens kroppsliga lärandefokus.⁵³ Ett exempel på Bergner Alms fördjupade anspråk är den danska pionjären, Agnete Bertram som undervisar i rytmisk-plastisk gymnastik vid Köpenhamns universitet. Hennes metod bygger på en utveckling av naturliga rörelser i vardagen och Bertram förklarar inför sin första kurs vid Siljanskolan: ”Mitt system vilar på Lings grundval, men jag har låtit det estetiska komma mera till sin rätt och skjutit drillen åt sidan.”⁵⁴ De övriga konstarternas givna plats i den reformerande miljön, bekräftas av att skolan återkommande ger kurser i teckning, måleri, keramik samt modellering med internationellt framstående pedagoger.⁵⁵ Den mest kända är prof. Albert Sallak från Wien, som anser att svenska lärare är hämmade.⁵⁶ I boken *Icke blott kunskaper*, redogör paret Alm för konstarternas betydelse i relation till samhällsutvecklingen.

Den skaparglädje, som ett sådant fritt arbete och lek i färgens och formens, i sångens, musikens och rörelsens värld skänker ett barn [...] kan leva kvar hos den mogna mannen och kvinnan som ett friskt, flödande källsprång och ge kraft till en skapargärning [...] av en helt annan räckvidd.⁵⁷

För att återgå till musiken, ställer Pergament den progressivistiska musikundervisningen mot den moderna tyska musikpedagogiken med Jöde i spetsen. Den bör, genom sina principer, kunna ta Sverige ur krisen, anser Pergament, då...

[...] Jödes krafter [...] går ut på att samla unga och gamla, med andra ord hela folket. Till gemensamt arbete för spridning av folklig musikkultur som allmän musikalisk bildning. Det sätt varpå detta arbete organiseras och genomföres – med tillhjälp av skolan, hemmet och den fria naturen, genom en klok förening av dans och lek, allvar och möda – borde kunna borga för en lycklig framtida lösning av det musikaliska undervisningsproblemet i de allmänna skolorna.⁵⁸

52 John Dewey, ”The School and Society,” i *Dewey on Education: Selections*, red. M. S. Dworkin (New York: Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, 1959), 38.

53 Émile Jaquez-Dalcroze utvecklade som en del av den reformpedagogiska rörelsen, den rytmiska dansens pedagogik. Jaquez-Dalcroze presenteras närmare längre fram i texten där Siljanskolan analyseras i relation till musikpedagogiska reformrörelsens centralfigurer.

54 ”Liten intervju om kvinnogymnastik,” *Dagens Nyheter*, 2 juli, 1934.

55 I teckning framträder pedagogerna Richard Rote, Wien, Albert Sallak, Wien, Herta Olivet, Siri Faith Ell samt Elis Hammarberg. Alm (1969), 250.

56 ”Skapande barn blir fri vuxen: Den svenska läraren har hämningar anser österrikare,” *Dagens Nyheter*, 25 augusti, 1934.

57 Se Bergner Alm och Alm (1944), 25–26.

58 Pergament (1934b).

Ett ledmotiv i organet *Skolmusik*, är behovet av musikämnets reformering. Nöd-vändigheten kopplas till musikämnets allt svagare ställning inom skolväsendet och reducerade värde ur allmän fostringsynpunkt. Förutom rapporter från tyska studieresor återkopplas retoriskt till Fritz Jödes reformation av den tyska skolmusikundervisningen.⁵⁹ Dess framskjutna plats i Sverige skapar en grund för att värdera hans framgångar vid Siljanskolan.

Fritz Jöde

Fritz Jöde (1887–1970) växte upp under enkla förhållanden. Efter sin utbildning till folkskollärare studerande han musik med folkmusikalisk inriktning vid konservatoriet i Leipzig. Han anses ha gjort en snabb karriär när han efter musikstudierna rekryterades till Die staatliche Akademie für Kirchen und Schulmusik i Berlin. Jöde rekommenderades av Leo Kestenberg (1882–1962), som tjänstgjorde vid det presussiska kulturministeriet.⁶⁰ Inom ramen startade Jöde den första statliga jugendmusikschule, ungdomsmusikskolan.⁶¹ Det var början på hans pedagogiska framgångar, något som skulle låta tala om sig i ett Europa som längtade efter pedagogisk förnyelse.

Jöde blev centralfiguren i den tyska ungdomsrörelsen Jugendmusikbewegung som under 1920-talet var en protest mot osund klassrumsundervisning. Kritiken riktades främst mot traditionell musikundervisning som primärt inriktades på att skapa musiker. Rörelsen, som förespråkade förenklad pedagogik i det fria, hade rötter i sekelskiftets reformpedagogiska rörelse men hämtade också inspiration från Rousseau och nyplatoniska idéer. Dess bärande idé var inkludering – alla kunde delta. Med musik som verktyg ämnade Jöde skapa ”hela människor för hela samhället”. Därmed skedde en omorientering från tidigare syften. Jöde gav uttryck åt sin lära på olika sätt. Hans *offene singstunde*, som samlade tusentals deltagare, byggde på idén att gemensam sång, som det folkliga, nationsstödjande musicerandets pedagogik, var den grund på vilken all musikundervisning borde vila.⁶²

Allsångskonceptet inte bara enade nationen, det befriade musikundervisningen från inlärningens svårigheter. Jöde kunde, med solmisationen⁶³ som metod, på kort tid bygga upp en repertoar hos icke notkunniga folkskaror. Detta gemensamma sångförråd samlades i häften som spreds i stora upplagor. När Jugendmusikbewegung upphörde i och med nazisternas maktövertagande 1933, övertogs konceptet av Hitler-Jugend och den kvinnliga parallellen Bund Deutscher Mädel med Jöde som ledare.⁶⁴ Andersson, som i ”Nazismen och musiken” djuparelagt fenomenet, hävdar att den unisona sången var ett viktigt led i den tyska nationalsocialismens kollektiva likriktning (gleichschaltung) och att ungdomsförbundens sång användes i den nazistiska propagandaspridningen.⁶⁵

59 Facklärartidningen *Skolmusik* 1936–1949 (Musik- och Teaterbiblioteket i Stockholm).

60 Kestenbergreformen som infördes 1929, innebar starka inslag av progressiv karaktär för musikundervisningen.

61 Gustafsson (2000), 158–59.

62 Ibid., 160–61.

63 En äldre metod som via handtecken visar vilka toner som ska sjungas.

64 Gustafsson (2000), 161–62.

65 Andersson (2006), 32, 42.

Jöde har en omfattande skriftlig produktion.⁶⁶ Han kommunicerade också sin idé muntligt under resor runtom i Tyskland.⁶⁷ Ryktet om Jödes pedagogiska förmåga spred sig också till Danmark där pedagogen och tonsättaren, Finn Höffding blev en ambassadör för hans idéer. På samma ideologiska grund som Jöde, grundade han Köbenhavns Folkemusikskola 1931, som blev modellskola i Danmark.⁶⁸ Det var också genom danska kontakter som Jöde rekryterades till Siljanskolan. Makarna Alm, som sökte efter en musikpedagog till sina kurser, fick på hans rekommendation kännedom om Jöde.⁶⁹ Första gången Jöde anlätades av Siljanskolan 1934, var ett gästspel som skulle låta tala om sig.

Jöde är en trollkarl

Trots ett blygsamt antal deltagare (16) var medierna Siljanskolan bevägna. Förutom Moses Pergaments fördelaktiga analys i *Svenska Dagbladet*, lyfte riksprogramchefen, Julius Rabe, fram metoden i Sveriges Radio. Jöde fick på stående fot en inbjudan till Stockholm, där han till skolsångslärarinnornas förtjusning spelade ut hela sitt register. Stockholms kulturelit var överens – man hade hittat den heliga graal.

Jödes övertygande habitus beskrivs av skolsångslärarinnan, Annie Peterson⁷⁰ sedan han på inbjudan av Sånglärarföreningen hållit en sångstund i Musikaliska akademins sal våren 1938. Enligt Peterson är han en trollkarl och allt han rör vid blir till guld.

En inledande föreläsning i Musikaliska Akademien, kombinerad av unison sång, väckte publikens stormande bifall och den offentliga kritikens livliga erkännande. Men den, som fattar prof. Jöde som i första hand allsångsledare, har icke lärt känna honom rätt, Störst är Jöde helt visst som lärare, och hans förmåga att suggerera och egga framlockar hos eleverna oanade möjligheter och åstadkommer häpnadsväckande resultat. Aldrig bli Jödes undervisnings torr. De enklaste melodier får liv och mening, när han belyser dem med musikens strålkastare, Han *övar* inte in visan, han *skapar* den steg för steg.⁷¹

Ensidigt hyllad i den svenska kulturdebatten och i svenska skolmedier, träder ett komplicerat och motsägande eftermäle fram. Jöde fick 1935 lämna samtliga uppdrag vid Berlins akademi, ett avsked som formaliserades 1936. Anledningen uppges vara otillbörliga närmanden mot flickor inom rörelsen. Med en flicka hade även en sexuell relation inletts.⁷² Mot denna bakgrund nekades Jöde utresetillstånd. Mer förbryllande är det sätt på vilket han, från det nationalsocialistiska partiet, ska ha följts för folkmusikpedagogikens marxistiska (sic) inriktning. Ryner hävdar att han

66 Några av hans viktigaste alster är *Musik und Erziehung* (1924) och *Das Schaffende Kind in der Musik* (1928). Gustafsson (2000), 162.

67 Gustafsson (2000), 161.

68 Ibid., 163.

69 Alm (1969), 85–86. Jfr Gustafsson (2000), 163.

70 Annie Peterson (1886–1966) var en av redaktörerna för organet Skolmusik. Tillsammans med Lilly Lindell var hon sånglärarinna vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm och lärare i skolsångsmedik vid Stockholms läroverk.

71 Annie Petersson ”Vårterminens fortbildningskurser”, *Skolmusik* nr 2 (1938.), 6–7.

72 Michael H. Kater, *The Twisted Muse: Musicians and Their Music in the Third Reich* (Oxford and New York: Oxford University Press. 1997), 148f.

ansågs opålitlig inom partiet och därför ansträngde sig för att passa in, ett tema även Gustafsson berör.⁷³ Karl-Heinz Reinfandt hävdar i sin text om Jödes verksamhet, att han tog avstånd från nationalsocialistiska idéer.⁷⁴ Geisler å sin sida menar att Jödes musikteoretiska framställning var så vag att den lätt kunde kapas för andra syften.⁷⁵ I pamfletten ”In eigener Sache” (u.å.), senare publicerad i *Ein Betrag zur Geschichte der Musikpädagogik des 20. Jahrhunderts*, går han till försvar av sina folkmusikpedagogiska idéer.⁷⁶

Den osäkerhet som råder huruvida Jöde utnyttjades i politiska syften, kan innebära att reformpedagogiska fundamentet i hans pedagogik får en djupare betydelse som även talar till Siljanskolans musikundervisning. I en intervju i *Nya Dagligt Allehanda* beskriver Jöde sig själv som en Wandervogel⁷⁷ som 1917 möttes med misstro från de tyska körledarna och musicklärarna. Tanken var att ”Tyskland åter skulle bli ett sjungande folk”. Idéerna formades, enligt Jöde, när han under en längre sjukhusvistelse, funderade över hur den allmänna sången i Tyskland skulle kunna återfå sin forna ställning.⁷⁸ Jöde menar, i en annan intervju, att det svensk-tyska utbytet är av didaktisk natur professionella emellan. ”Min vistelse i Siljanskolan och min uppgift där betraktar jag närmast som ett tyskt-svenskt utbyte av erfarenheter inom sångpedagogikens område.”⁷⁹

Petra Garberding konstaterar i sin avhandling kring de musikpolitiska dimensionerna, att det musikaliska utbytet mellan Tyskland och Sverige var ett led i att stärka den nationella identiteten.⁸⁰ Garberding, argumenterar även för att Sverige på ett okritiskt sätt lät sig lånas till en ideologi som styrdes av nazisternas politik. Tyskland kunde på detta sätt använda nordiska tonsättare och deras musik för att bekräfta nazistiska idéer och för att sprida nazistisk propaganda. Idéerna omfattade även strategier för hur ungdomen skulle musikfostras, något även Andersson bekräftar.⁸¹ På samma gång förklarar Garberding att detta samband var svårt att se i sin samtid, då Sverige var ett land där musik och politik hölls isär.⁸² Den döda vinkeln ger onekligen näring åt det reformpedagogiska spåret som en historisk grund för att förändra musikundervisningsidealet.

73 Ryner (2004), 148; Gustafsson (2000), 162.

74 Karl-Heinz Reinfandt, ”Fritz Jödes Wirken während der Zeit der Dritten Reichses,” i Fritz Jöde, *Ein Betrag zur Geschichte der Musikpädagogik des 20. Jahrhunderts*, Bericht Über das Fritz Jöde-Symposium vom 5–7 Februar 1988 in der Hochschule für Musik und darstellende Kunst, Hamburg, Musik im Diskurs 5 (Regensburg: Bosse, 1988), 115–30.

75 Geisler (2006), 69f.

76 Fritz Jöde, *Ein Betrag zur Geschichte der Musikpädagogik des 20. Jahrhunderts*, Bericht Über das Fritz Jöde-Symposium vom 5–7 Februar 1988 in der Hochschule für Musik und darstellende Kunst, Hamburg, Musik im Diskurs 5 (Regensburg: Bosse, 1988). Se även Gustafsson (2000), 163.

77 Wandervogelrörelsen var en sångbaserad, hälsofrämjande friluftspedagogik som i början på 1900-talet låg till grund för ungdomsrörelsen Jugendmusikbewegung i Tyskland. Som ett tjänande exempel kan vandringsången ”I sommarens soliga dagar” förklara fenomenet ut svensk synpunkt.

78 ”Tysk sångpedagog nagelfar katalog över svenska trähus. Tyskarna åter ett sjungande folk, säger ättling till byggmästare från Karl XII:s dagar Nya Daligt Allehanda, Augusti 14, 1934.

79 ”Wandervogel sjunger tysk folkvisas lov: Krigsårens ungdom har lärt Tyskland sjunga, berättar musikprofessor Jöde,” *Stockholms-Tidningen*, 14 Augusti, 1934.

80 Petra Garberding, *Musik och politik i skuggan av nazismen: Kurt Atterberg och de svensk-tyska musikrelationerna* (Lund: Sekel Bokförlag, 2007).

81 Andersson (2006), 42.

82 Garberding (2007), 77.

Garberding bidrar med viktiga nycklar genom att bena ut hur begreppet ”folkmu- sik”, från tyskt håll, medvetet användes för att dölja parallella innebörder av rasbio- logisk karaktär. Exempelvis betecknade *völkische Musik*, folklig musik med natio- nalsocialistiska förtecken medan *volkverbundene Musik* (folknära musik) och *Musik des volkes* (folkets musik) inte omfattades av denna betydning utan istället refererade till den musik som i herdersk mening var ett uttryck för ”folkets egenart”.⁸³

Det folkliga kontra det borgerliga musikidealet

Det uppehåll som uppstod vid Siljanskolan 1935–36 löstes genom en musikkurs ”i Jödes anda”. *Pedagogiska Spörsmål* 1936 talar om ”den betvingande makt som Jö- de-rörelsen visat sig äga”.

Tyskarna själva anser rörelsen framsprungen ur den svåra nöd de under och efter kri- get haft att genomlida. Vi äro nog, sedan vi kommit i kontakt med rörelsen, benägna att antaga, att den även utgjort en naturlig avlösning av överdriven romantik, musi- kalisk stjärndyrkan och pianots dominerande och understundom fördärvbringande inflytande.⁸⁴

Diskursivt bekräftas hur den retorik med vilken Jöde-rörelsen legitimerades i svensk skolmedia, tar avstånd från ett borgerligt musikideal till förmån för Jödes folkmu- sikaliska inriktning. Detta uppenbaras också i sånglärarförbundets facktidskrift, *Skolsång*, där Jödes tyska metod, som praktiseras i de folkmusikaliska kurserna vid Siljanskolan, utgör ett huvudtema.

Folkvisan och folkmusiken i olika länder är prof. Jödes skötebarn, och han har gjort till sin särskilda uppgift att där han färdas fram söka uppliva kärleken till denna folkets egen ursprungliga musik och påvisa dess oerhörda betydelse för konstmusiken.⁸⁵

I *Skolmusik* recenseras också Siljanskolans kurser av olika deltagare som beskriver den folkmusikaliska metodinriktningen som oumbärlig för muskläraryrkets profes- sionalisering.⁸⁶ Jödefieringen tar sig nästan bisarra uttryck när förmågan att sälja ny- utkommen musikpedagogisk litteratur kopplas till lösryckta citat av Fritz Jöde. Den alltmer ensidiga inriktningen gestaltas när Waldemar Åhlén⁸⁷ beskriver *Klavierlehre, häfte 1: För nybörjare* som:

Ett strålande illustrationsmaterial till vad Fritz Jöde har att säga om barnens under- visning i klaverspel. Denna klaverskola upptar nämligen just sådant som Jöde efter- lyser: enkla visor, uppväxta ur hembygdens jord, folkvisor alltså i enkla sättningar för nybörjarestadiet.⁸⁸

83 Garberding (2007), 77–78. Jfr Geisler (2006), 64f.

84 Kerstin Afzelius-Lundén, ”Sång och musik för skola och folk: Sångkursen vid Siljanskolan, juli 1936,” *Pedagogiska Spörsmål*, nr 1 (1936), 22–23.

85 Annie Peterson, ”Vårterminens fortbildningskurser” *Skolmusik* nr 2 (1938), 6–7.

86 Sånglärareföreningens facktidskrift, *Skolmusik* utgiven mellan 1936–1948. Musik och teaterbiblio- teket i Stockholm.

87 Waldemar Åhlén deltog i Jödes folkmusikaliska kurs vid Siljanskolan 1938.

88 Waldemar Åhlén, ”Litteratur,” *Skolmusik* (1938), 11.

Jöde avvisade i regel borgerligt betingade instrument som piano till förmån för ett folkigt instrumentarium som kunde användas i det fria.⁸⁹

Den genomslagskraft som Siljanskolan ägde i sin samtid bekräftas av att även Alice Tegnér (1864–1943) besökte Fritz Jödes musikkurs 1937. Alice Tegnér, som enligt egen utsago var ointresserad av pedagogiska metoder, arbetade själv som musiklärare i Djursholm, där många av hennes barnvisor skapades.⁹⁰ Alice Tegnér och Fritz Jöde kan därmed ses som symboler för den spänning som samtidens musikideal betingar – det borgerliga och det folkliga. Men Reimers analys pekar även på en annan viktig parameter, musik för barn ur vuxnas perspektiv eller musik för barn ur barns perspektiv.

Stamsångerna

Som ett eko av vad en gemensam repertoar betyder för ett lands sammanhållning, infördes 1943 i den svenska skolan 20-talet stamsånger. Stamsångerna var ett led i att skapa en gemensam repertoar för Sveriges alla skolbarn som kunde sjungas vid nationella högtider.⁹¹ Beslutet från Kungl. Maj:t på skolöverstyrelsens förslag, blev dock inte särskilt framgångsrikt och när sångerna togs bort 1968 var de sedan länge bortglömda bland elever och lärare.⁹² ”Hur som helst nödgas vi konstatera, att stamsångerna inte sjungs med glädje och inlevelse som avsikten var.”⁹³

Betydligt större genomslag hade sångboken *Nu ska vi sjunga* (1943), utgiven på initiativ av Alice Tegnér. Tegnérns barnvisor, som kritiserats för krävande musikaliska färdigheter, är försedda med ett konstmusikaliskt tonspråk som med fördel ackompanjeras vid pianot, 1800-talets mest borgerliga artefakt.⁹⁴ Trots detta vann de stor framgång i såväl det svenska folkhemmet som i folkskolan. Genom sin spridning bär boken på svensk skolmusikhistoria kanoniserad genom ett borgerligt, estetiskt bildningsideal.⁹⁵ I diskursivt hänseende anses Tegnér i större utsträckning ha bejakat det lekfulla barnperspektivet och kanske drömmen om det borgerliga livet, något Fritz Jödes tyska musikpedagogik tog kraftigt avstånd ifrån.

Netterstad, som undersökt de svenska skolsångböckerna mellan 1842–1972, konstaterar en rejäl ökning av folkvisor i 1930-talets skolsångböcker, något som explicit kopplas till Fritz Jöde.

Med Jöde som inspiratör framför andra följde ett uppsving för folkvisan som går att avläsa även på frekvenskurvan: under 30-talet ökade folkvisorna i skolsångböckerna med en fjärdedel jämfört med föregående decennium.⁹⁶

89 ”Inspirerade av sekelskiftets vanderwögelrörelse kom gitarr, luta och blockflöjt mycket att användas. Förutom att dessa var lätta att bära med sig, så hade de också egenskapen att inte vara utpräglat solistiska.” Gustafsson (2000), 162.

90 Lennart Reimers, *Alice Tegnérns barnvisor* (Stockholm: Edition Reimers Förlag 1982).

91 ”Publiceringen av sångerna skedde i form av ett häfte, först under 40-talet med titeln *Skolans sånger*, senare ändrad till *Stamsångerna*. Så länge föreskriften gällde, infördes dessa stamsånger i alla sångböcker som trycktes för stadiet [tredje till sjätte klass] mellan 1943–1968.” Märta Netterstad, *Så sjöng barnen förr: Textmaterialet i de svenska skolsångböckerna 1842–1972* (Stockholm: Rabén & Sjögren 1982), 160.

92 Netterstad (1982) 160–63.

93 Ingemar Gabrielsson, ”Stamsångstanken,” *Samfundet för unison sång: Årsskrift 1967/68* (1967), 8.

94 Reimers (1983); Jan Ling, *Franz Liszt och 1800-talets konstmusik* (Stockholm: Gidlunds Förlag 2009), 37f.

95 Netterstad (1982), 195–98.

96 Netterstad (1982), 55.

Bakgrunden till att konceptet fick resonans i svenskt hänseende kopplas till betingelser och behov av nationell upprättelse. Lundberg förklarar i essän ”Musiken och folket”, att Sverige liksom Tyskland befann sig i en upprättelseprocess betingad av svåra krigsförluster där Sveriges förlust av Finland 1809 i hög grad bidrog till skapandet av den kanoniseringsprocess som beaktas av folksjärens estetik. Fenomenet understöddes, inte minst från akademiskt håll, av herdersk retorik och tankar om ett folks kollektiva identitet där musiken fick en mycket framträdande roll.⁹⁷

Den reformistiska pedagogiken

De frågor som rörde skolans musikundervisning handlade om frågor i ett vidare reformpedagogiskt perspektiv. Den reformpedagogiska rörelsen under 1920-talet sökte i sin kritik mot traditionell undervisning efter nya sätt att organisera skolans kunskap. Det var en tid av ökat välstånd som borgade för djärva experiment.⁹⁸ Reformpedagogiska influenser färdades till Sverige genom sammanslutningen *The New Education Fellowship* grundat 1921.⁹⁹ Inom organisationen skapades det reformpedagogiska fältet. Utmärkande för rörelsen var att sammankoppla entusiaster för utbildningsreformer och new education med portalfigurer inom pedagogik och psykologi. Professionaliseringsprocessen gestaltas genom tidskrifter och konferenser om utbildningsvetenskap och dess institutionalisering.¹⁰⁰ Sällskapet motsvarades av en avdelning i Sverige vars organ, *Pedagogiska spörsmål* gavs ut 1925–1940. I flera av dessa nummer speglas Siljanskolan.

I *Reformpedagogik och samhälle: En komparativ studie av pedagogiska reformrörelser i USA och Tyskland från 1890-talet till 1930-talet* djuparelägger Arfwedson den reformpedagogiska rörelsens huvudfåror. Innebörderna har relevans för att ur svensk synpunkt förstå hur dessa reformrörelser har påverkat det svenska skolsystemet och bidrar till att belysa Siljanskolans internationella ansats. Gemensamt för den reformpedagogiska rörelsen är, enligt Arfwedson, pedagogikens antiauktoritära svar på västvärldens genomgripande samhällsförändringar.¹⁰¹ Den demokratiseringsprocess som främst fått gestalta reformeringsbehovet gällde inte bara undervisning utan bestod av en kulturradikalism som gjorde uppror mot såväl samhällsinstitutioner och auktoriteter som mot ett konserverande konstbegrepp.¹⁰² Modernismen får på så sätt en framträdande roll för de strömningar som präglar det tidevarv när Siljanskolan etableras.

I de huvudspår som avser progressivismen i USA och reformpedagogiken i det tyskspråkiga området skissar Arfwedson utgångspunkter för 1920-talets reforme-

97 Dan Lundberg, ”Musiken och folket,” *Det moderna genombrottet*, red. Jakob Christensson (Stockholm: Bokförlaget Signum 2008), 343–47; jfr Thomas von Wachenfeldt, *Folkmusikalisk utbildning, förbildning och inbillning: En studie över trädning och lärande av svensk spelmansmusik under 1900- och 2000-talen, samt dess ideologier* (Luleå: Luleå tekniska universitet, 2015), 61f.

98 Gerd B. Arfwedson, *Reformpedagogik och samhälle: En komparativ studie av pedagogiska reformrörelser i USA och Tyskland från 1890-talet till 1930-talet* (Stockholm: HLS Förlag, 2000), 75f, 184, 360.

99 Kevin J. Brehony, ”A New Education for a New Era: The Contribution of the Conferences of the New Education Fellowship to the Disciplinary Field of Education 1921–1938,” *Paedagogica Historica* 40, no. 5–6, 733–55.

100 Brehony (2004), 734.

101 Arfwedson (2000), 9.

102 Ryner (2004), 16–17.

ringsanda. Gemensamt är att den tar sin utgångspunkt i barnet. Frågor som ställs är om undervisningen är till för läraren eller barnet. Kritiken pekar på en traditionell undervisning där läraren visar sin skicklighet genom barnet som samtidigt objektifieras. Diskursivt framträder maktperspektivet och reformtankens politiska dimensioner.¹⁰³ Alldenstund de båda strömningarna visar större överensstämmelse i praktiken än i teorin, skapas förklaringsmodeller som tar sin utgångspunkt i gemensamma historiska rotsystem, konkreta exempel och teoretiska anvisningar och visioner. Arfwedsons analyser är ur detta perspektiv belysande när det gäller Siljanskolans eklektiska idébaser.

Emedan den atlantiska strömningen utvecklar en pragmatisk karaktär präglas den tyskspråkiga traditionen av en mer teoretisk och filosofisk inriktning. Ett pregnant utfall av i synnerhet den atlantiska traditionen är den typ av aktivitetspedagogik som utvecklades från sekelskiftet 1900 av John Dewey (1859–1952) och som, något annorlunda definierad, senare återfinns i Georg Kerstensteiners (1854–1932) tyska arbetsskolepedagogik. Inspirationen av problembaserat lärande och den brytpunkt för ämnesuppdelad undervisning som präglar Deweys ”The Labour School”, banar samtidigt väg för en gemensam reformpedagogisk fond som bygger på Pestalozzi och Fröbel, menar Arfwedson.¹⁰⁴

Ett reformpedagogiskt credo är att ”hela barnet ska fostras”. Med stöd av Rousseau lyfter Dewey vikten av fysiska övningar i ett lärande där kropp och sinne ömsesidigt betingas.¹⁰⁵ Växelbruk av teori och praktik är också signifikativt för de tyska arbetsskolor som designas av Kerschensteiner. Arbetsskolan i Tyskland handlade om transformera leken till arbete men principen gällde även teoretiska ämnen och sång.

I samband med åskådningsövningar lärdes de – pojkar som flickor lika – att sy och sticka, väva och fläta, laga mat, odla trädgårdsland och snickra, men också att modellera och tillverka saker.¹⁰⁶

Det filosofiska arvet i det tyskspråkiga området ansågs utveckla människan i en social gemenskap. Skolan skulle till skillnad från den gamla ”utbildningsfabrikens livsdödarideal” bli en gemenskap full av liv i den ökonstlade vardagsgemenskapens tecken.¹⁰⁷

Den tyska reformpedagogiken bygger på gemensamhetsskapande grund där musikundervisningen får en avgörande roll. Arfwedson, som studerat likheter och skillnader i USA och det tyskspråkiga området förklarar att reformskolor i Tyskland centrerades kring *Kunsterziehung* som ett nav. I detta nav fanns både ett tillbakablickande av kulturbevarande art och ett framåtblickande av modern reformpedagogisk nybyggaranda.¹⁰⁸ En viktig iakttagelse av Arfwedson är att såväl reformskolor som statliga skolor i Tyskland utmärks av de musiska konsternas musikfostrande förmåga. Interventionen har en tydlig koppling till den tyska ungdomsrörelsens patos

103 Arfwedsson (2000), 9, 358.

104 Ibid., 91–92, 99–100.

105 Ibid., 42–43.

106 Ibid., 91.

107 Ibid., 49, 109.

108 Ibid., 83–84, 109ff. Jfr Gustafsson (2000) som pekar på den konstpedagogiska rörelsens arbete med ”att utveckla barns personlighet”, 159–60.

för fysiska strapatser och nedärvt kulturarv.¹⁰⁹ Det Arfwedson saknar är det skapande inslaget, något som är framträdande i den atlantiska rörelsens new education.¹¹⁰ Dewey utgår till skillnad från den tyska linjen, från att de expressiva impulserna utgår från barnets instinkter, vilket flyttar fokus från konstarnas konstfullhet till barns behov att uttrycka sig. Denna vridning längs konstarnas axel fick betydelse för praxis: "De expressiva eller konstnärliga elementen blev en del av t.e.x. ett projekt eller övades med 'doing and construction'."¹¹¹

I sina slutsatser av gemensamma inslag som USA och Tyskland representerar, lyfter Arfwedson fram det faktum att renodlade reformskolor var få till antalet. Det som skiljer ut sig i reformpedagogisk praxis är en mer demokratiskt orienterad elev-lärare relation.¹¹² Arfwedson konstaterar att konstundervisningen utgör en viktig del i reformpedagogiska arbetet. Bakgrunden är anspråket att ta hela barnet i anspråk för lärandet. Den mest uppenbara skillnaden är att de tyska reformlärarna på ett annat sätt "lever sin ideologi". I en jämförelse framstår lärare i amerikanska Public Schools som anonyma.¹¹³ Retoriskt påminner Arfwedson om den divergens som Moses Pergament ger uttryck för 1934, när han analyserar reformrörelserna i USA och Tyskland. "I samma anda som amerikanerna, men med säkrare instinkt för de rent musikaliska väröerna, arbeta de moderna tyska musikpedagogerna. Den mest framträdande på skolmusikens område är Fritz Jöde."¹¹⁴

Mot bakgrund av paret Alms bekännelser om konstarnas skapande betydelse väcks tanken att Siljanskolan fördes i parallella spår. Emedan aktivitetspedagogiken, såsom den framställs i både Tyskland och USA, har stora likheter med Siljanskolan praktiska arrangemang och visioner, framstår skapandeperspektivet som försummat när det gäller musikundervisningen. Möjligen pekar detta tillbaka på Jöde och den kanonisering som Arfwedson belyser. De tyska reformskolorna omfattades, enligt Arfwedson, inte av musik i *skapande* bemärkelse, vilket belyser uniciteten i den tidigare nämnda Knut Brodins schlagerexperiment i Olofskolan.¹¹⁵ Makarna Alm progressiva bevekelsegrunder kan således ha konkretiserats i den pedagogiska verksamhet som fördes i en parallell till Jödes musikkurser, och där konstnärlig skapande verksamhet var en grundläggande åder.

Det som ännu inte diskuterats är Siljanskolans Pestalozziinriktade profil. Särskilt intressant ur reformpedagogisk synpunkt är att Pestalozzi, enligt Arfwedson, påverkade både USA och Tyskland men på olika vis. Medan Pestalozzis "Methode" inspirerade lärare i USA spreds hans socialpedagogiska fokus i Tyskland. Det sätt på vilket Pestalozzis teorier påverkade Dewey bygger på barnets konstitutiva drivkraft att socialisera sig med andra. I det senare fallet framträder hemmet, den goda familjen och moderns betydelse för undervisningen.¹¹⁶ Ett centralt begrepp är den *samhälls-*

109 Arfwedson (2000), 83–84, 109ff. Jfr Sten Dahlstedt, *Folk, kultur och folklig musikkultur: Idéer bakom Folkliga musikskolan, Ingesund* (Karlstad: Karlstad University Press, 2013), 19–20. Se även Gustafsson (2000), 159–60.

110 Arfwedson (2000), 85.

111 Ibid., 83.

112 Ibid., 358–59.

113 Ibid., 361–62.

114 Pergament (1934b).

115 Knut Brodin lät eleverna skriva egna schlagers. Se vidare i Ryner (2004).

116 Arfwedson (2000), 44–45.

moderlighet som speglar hemundervisningens betydelse för samhällsutvecklingen och som i Sverige drivs av Ellen Key.¹¹⁷ Detta tema är centralt i boken *Icke blott kunskaper: En bok om skol-, hem- och uppföstringsfrågor* 1944. Signe Bergner Alm går till attack mot kvinnorörelsen då hon anser att den tvingar ut kvinnan från hemmet.¹¹⁸ I likhet med Ellen Key var hon en förespråkare för att yrkesarbete skulle idkas ”på ett kvinnligt vis”.¹¹⁹ I förgrunden stod hemmet som överlägsen bildningsmiljö.

Trots den dikotomi som speglar Pestalozzis reformpedagogiska arv fick utopiska hemmodeller stor betydelse för Dewey eftersom artefakter kopplade till familjelivet situerar lärandet och bidrar till utvecklingen.¹²⁰ Signifikativt för Dewey är det problemlösande experimenterande i vardagserfarenheter som kan ställas mot Siljanskolans anordnande av undervisningspraktik.¹²¹ Vardagssysslornas framskjutna position i lärandet, liksom hemundervisningens fokus, medför i dubbel optik referenser till Siljanskolans reformpedagogiska provenienser. Betydelsen av praktiskt arbete och konstarnas funktion, kan vidga reformpedagogiska perspektiv på Siljanskolans estetiska raster och makarna Alms demokratiska inspel i svensk utbildningspolitik. För reformpedagogiken var, enligt Arfwedson, en politisk rörelse om än de reformpedagogiska företrädarna inte uppfattade sig som politiska.¹²²

Hermeneutiska perspektiv på den reformpedagogiska rörelsen

1800-tals hermeneutiken bars av idéer om att uttolkare genom att försätta sig i konstnären eller författarens ställe, kunde återskapa de historiska tänkarnas tankar. Detta synsätt förankrades i den empatiska inlevelsehermeneutik som då var på modet och som bl.a. förespråkades av filosofen Schleiermacher. Genom att försätta sig i konstnären eller författarens ställe blev man *Einfühlungsvermögen* och kunde på så sätt inte bara förstå densamme intentioner utan även överskrida dem. Dessa idéer präglade också discipliner som psykologi, pedagogik, filosofi och estetik vilket inte minst kommer till uttryck i den reformpedagogiska rörelsen under 1900 -talets början.¹²³ Genom att åberopa antika tänkare menade man sig kunna återskapa idéer och uppföstringssystem. Med referenser till Rousseau och Pestalozzi gick de reformistiska idéerna inte sällan på tvärs med det ordinarie skolsystemet.

Dessa betingelser är giltiga när det gäller Siljanskolan och dess intentioner att skapa en pedagogisk miljö för hela människan. Uttrycket ”den hela människan” är en protest mot den dualism som åtskiljer kropp och själ och som var central för reformpedagogikens helhetstänkande.¹²⁴

I detta helhetstänkande inordnades också musiken. I den antimoderna rörelse

117 Sven Hartman, *Det pedagogiska kulturarvet: Traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria* (Stockholm: Natur och Kultur 2005), 193. Se även begreppet ”bildningsmödrar” med anknytning till Pestalozzi (22–23).

118 Signe Bergner Alm, ”Kvinnorörelsens kris,” *Nya Dagligt Allehanda*, 27 december, 1935.

119 Jfr Hartman (2005), 192–93.

120 Avsaknaden av goda hem kunde i undervisningssammanhang kompenseras med modeller, menade Dewey. Arfwedson (2000), 45.

121 Jfr Arfwedson (2000), 75.

122 Arfwedson (2000), 9.

123 Henrik Bohlin, ”Inlevelse, dialog eller dialogisk inlevelse? Gadamer och empatitanken,” i *Hans-Georg Gadamer och hermeneutikens aktualitet*, red. Anders Burman (Stockholm: Axl Books 2014), 137–38.

124 Jfr Bergner Alm och Alm (1944), 27–36.

som värjer sig mot borgerlig elitism och överintellektualism betraktades också musiken med andra anspråk än de gängse. Musiken förflyttades därmed från konstmusikens estradkonst till det som musiken i fostrande syfte kunde åstadkomma. Musikpedagogikens reformering legitimerades i nationsenande och fredsbevarande syfte. Rörelsen tog spjörn mot upplysningstidens konserverande fokus varpå det tidigare upphöjda musikalitetsbegreppet tonades ner.¹²⁵ Genom att värna den egna nationen stärktes gemensamhetsandan och nyckeln till detta stod att finna i de folkminnen där de folkliga arven härbärgerades. Tillsammans med nationsspråket, folksagor och folkminnen erhöll musiken ny status som nationsstärkande immateriell artefakt. Föreställningen legitimerades av att folkmusiken, som filtrerats genom folkets eget minne, betingade ett högre värde än musik med en upphovsman gjorde. Synsättet tangerar 1800-talets demokratiseringsprocess som vilar på att kanoniseringen kan ses som ett resultat av vad folket genom århundraden ansett *vårt* att bevara. Det folkmusikaliska arvet har således inte bara ”överlevt” utan kan ytterst ses som en referens för ”folksjälens estetik”.¹²⁶

Musikens reformpedagogiska bakgrund i folkbegreppet

Under 1900-talets första del utvecklades som en motrörelse till den elitiska musikundervisningens koncentration på instrumentfärdighetsmässiga resultat musikundervisningens egen reformpedagogik. Musikens reformpedagoger avvisade en färdighetssträvan till förmån för den personliga *utveckling* som kunde bibringas människan. Denna uppfattning vilade på antik grund och pekade på musikens koppling till fostringskonceptet *paideia*, och *ethosläran*. Tankefiguren innebar att musiken, som en återklang av universums musik (sfärernas musik), innebar en ontologisk möjlighet att skapa välbefinnande och harmoni (*harmonia*) på jorden.¹²⁷ Därigenom ifrågasattes det sorterande musikalitetsbegrepp som tidigare skiljt ut människor som lämpliga eller olämpliga att studera musik.¹²⁸

Musikens betydelse bortom spelmässig ekvilibristik var också det synsätt som restaurerades i nyhumanistisk anda. Inte minst betydelsefull var den herderska retoriken som genom folks ideologin betonade folkets musik på bekostnad av den borgerliga konstmusikens excesser.¹²⁹ Herder gav begreppet *folk* en innebörd som kom att definiera själva nationen och i anspråket att forma tydliga nationsidentiteter söktes via folkliga arv den musik som ansågs spegla folksjälens äkta djup (*geist*).¹³⁰ Musikens intima relation med folksjälens bildade grunden för begreppet *volkslied* – folkvisa.¹³¹ I de nyhumanistiska strömningar som gjorde upp med upplysningens rationella och konformistiska utbildningssyn sökte man sig tillbaka till en syn där musikens antika mening och kraft skulle återupplivas i utbildningsteoretiska program. En utbildningsform som explicit pekar på en konkretisering är framväxten

125 Bertil Sundin, *Barns musikaliska utveckling* (Stockholm: Liber Utbildning AB, 1995), 127.

126 Lundberg (2008), 345–47.

127 Liljas (2010), 140f. Se även Lennart Reimers, *Några konturer av musikundervisningens historia*, MPC:s skriftserie 4 (Stockholm: Kungl. Musikhögskolan/Edition Reimers AB, 1998).

128 Gustafsson (2000), 169–82.

129 Dahlstedt (2013), 26ff, 35–37; Lundberg (2008), 343–61.

130 Sten Högnäs, ”Ett indoeuropeiskt Europa? Språk och nationaliteter och gränser,” i *Europas gränser: Essäer om europeisk identitet*, red. Sten Högnäs et al. (Stockholm: Bokförlaget Nya Doxa, 2007), 60.

131 Herder 1773 i von Wachenfeldt (2015), 60f.

av musikfolkhögskolan, där folkmusiken som genre institutionaliserades.¹³² Idén återfinns också inom det högre utbildningssystemet. Wilhelm von Humboldt syn på folkspråkets förmåga att främja och identifiera en nations egenart, inbegrep också modersmålets mytomspunna koppling till musiken och folksången.¹³³

Analys av Siljanskolan anknytning till musikens reformpedagoger

Det som förenar 1900-talets reformpedagoger är anspråket att ge den traditionella musikundervisningen en ny design. De som traditionellt brukar lyftas fram gestaltar det som ansågs mest angeläget att förändra.¹³⁴ När *Émile Jaquez-Dalcroze* (1865–1950) införde den rytmiska dansens pedagogik, var det en protest mot en alltför teoribaserad musikundervisning som inte tog hänsyn till det kroppliga lärandet. Dalcroze menar att praktik och utförande bör föregå teori och analys. Gehöret skulle utvecklas genom solfège (tonträfningsövningar) och det egna skapandet genom improvisation. Musiken var också ett medel för att bringa människan i fysisk och psykisk balans.¹³⁵ Dalcrozepedagogiken, fick stort internationellt genomslag och är en av de trådar som tydligast belyser Siljanskolans anknytning till den reformpedagogiska musikrörelsen.¹³⁶ Bergner Alm och Alm talar i termer om ”kroppens århundrade” om ”den västerländska kulturmusikens nya melodi”.¹³⁷ Rytmik- och danspedagogerna på Siljanskolan rekryterades på internationell basis¹³⁸ men Karin Fredga (1884–1972), som implementerade Dalcrozepedagogiken i Sverige, var en av de lärare som undervisade mest på Siljanskolan.¹³⁹ Hur detta ideal tog gestalt dokumenteras bl.a. genom fotografier i Siljanskolans arkiv där den rytmiska kroppsetiken visualiseras i såväl vatten som på land.¹⁴⁰ Fredga var, genom sin undervisning vid Kungliga Svenska Gymnastikinstitutet och Musikaliska akademiens konservatorium, etablerad inom en nationellt accepterad utbildningskontext. I ett väl bevarat källmaterial på Kungliga biblioteket kan intentionerna följas.¹⁴¹ Genom hennes ambitioner kan också Siljanskolans delaktighet belysas.¹⁴²

Zoltán Kodaly (1882–1967) som värnade den ungerska folkmusikskatten, är en direkt referens till von Humboldts språkligt betingade bildningssyn. Kodalys folkvisor som fundamentet i skolans musikundervisning, vilar på tesen om det musikaliska språkets intima förbindelser med landets eget modersmål.¹⁴³ I Kodalys koncept implementerades den folkdemokratiska tanken att med den mänskliga rösten lägga

132 Se framväxten av Folkliga musikskolan, Ingesund i Dahlstedt (2013).

133 Högnäs (2007), 26.

134 Lennart Reimers, *1900-talets reformpedagoger: Aspekter på musikpedagogiska världsbilder*, MPC:s skriftserie 6 (Stockholm: Kungl. Musikhögskolan/Edition Reimers AB, 1994), 1–2.

135 Reimers (1994), 128.

136 Bergner Alm och Alm (1944), 31–36.

137 Ibid., 30.

138 En av dem var Dorothee Knapp från Halle. Foto i Alm (1969), 192. Se även, 249.

139 Karin Fredga undervisade på Siljanskolan åren 1944, 1945, 1948, 1965. Alm (1969), 193.

140 Fotosamlingen, Siljanskolans arkiv, Högskolan Dalarna.

141 Karin Fredgas efterlämnade papper 1904–1971, Kungliga Biblioteket, Stockholm.

142 Jfr Gustafsson (2000), 157f.

143 Högnäs (2007), 25f.

grunden för en musikalisk allmänbildning.¹⁴⁴ Kodalys hopbringande av folkvisor var en nationell rörelse som delades mellan många länder.¹⁴⁵ Konceptet var en hörnsten i Siljanskolans bildningsinnehåll där bevarande av ett folkligt musikarv som underlag för en gemensam nationell allsångsrepertoar, riktades mot den schemalagda undervisningen.¹⁴⁶ Inriktningen förankrades inte minst i den reformpedagogiskt politiserade retorik som i antimodern anda värnade ett lands inhemska musiktradition och som togs till intäkt för att aktivt skydda sig från nya ”farliga” musikinfluenser eller gener som riskerade att besmitta den inhemska kulturen.¹⁴⁷

Carl Orff (1895–1982) är genom sitt förenklade instrumentarium en förgrundsgestalt för tanken att alla skolbarn ska kunna spela. Hans *Schulwerk* från 1930, präglas av en konsekvent musikpedagogisk progression.¹⁴⁸ Dessa idéer förvaltades bl.a. av Fritz Jöde som, genom Siljanskolans kurser, kan betraktas som en föregångare till en förenklad men genomtänkt musikpedagogik i Sverige. Operationaliseringen skedde genom Jödes förlängda arm, Hjalmar Torell. Orffpedagogiken studerades aktivt under flera decennier av svenska musklärare och var en av de satsningar som fick störst utrymme i fortbildningssammanhang.¹⁴⁹ Det är dock ovisst hur ortodoxt själva pedagogiken genomfördes emedan metodens tillskyndare kan ha brustit i tillräckliga kunskaper.¹⁵⁰ Implementeringen i Sverige gestaltas dock främst av den Orff-utbildade musikpedagogen Daniel Helldén (1917–1998) som genom sin tjänst i vid Kungl. Musikhögskolan i Stockholm blev en ambassadör för Orffmetodik och blockflöjt i Sverige. Han kom att ersätta den avgångne Hjalmar Torell och fick som producent för Sveriges Radios skolradioprogram i musik, stor spridning nationellt.¹⁵¹

Den kanske mest kända av musikpedagogikens reformpedagoger är *Schinichi Suzuki* (1898–1998). Detta kan tolkas som ett tecken på det genomslag Suzukipedagogiken rönt i västerländsk musikhistoria och praktisk metodik. Det bör dock betonas att hans genomslag främst genomsyrat den kommunala musikskolans undervisning och i mindre omfattning påverkat skolämnet musik.¹⁵² För Siljanskolans vidkommande noteras en avvikelse genom den konstmusikaliskt betonade repertoaren och det instrumentbaserade, färdighetstränande fokus som utmärker Suzukipedagogiken. En motsägelse ur reformpedagogisk utgångspunkt kan även ses i den ”musikaliska drill” som små barn utsätts för, något som tillbakavisats med hänsyn till det humanitära freds- och kärleksbudskap som Suzukipedagogiken härbärgerar.¹⁵³ Kärleks- och fredsbudskapet är dock pregnant för det sätt på vilket musikundervisningen skrivs fram i Siljanskolans övergripande målformulering.¹⁵⁴ Något annat

144 Gustafsson (2000), 216, jfr Bergner Alm och Alm (1944), 19–26.

145 Dahlstedt (2013), 66.

146 Jfr Reimers (1994), 8–10.

147 Garberding (2007), 77; von Wachenfeldt (2015), 199f.

148 Reimers (1994), 130.

149 Gustafsson (2000), 218–22.

150 Ibid., 218, se även fotnot 108.

151 Ibid., 217–26.

152 Reimers (1994), 12.

153 Sundin (1995), 130.

154 Alm (1969), 242.

som sammanfaller är den pedagogiska triangeln; förälder, lärare, barn, som ligger till grund för Suzukis syn på föräldramedverkan i undervisningen.¹⁵⁵

Sammanfattning av analys

Mot bakgrund av analysen kan slutsatsen dras att Siljanskolan ideologiska baser bär synliga drag av de reformpedagoger som anses representera den västerländska musikpedagogikens reformering under 1900-talet. Kraftfullast ansluter sig Siljanskolan till Dalcrozepedagogiken och Zoltán Kodalys folkmusikaliska grundfundament som bärande inslag i skolväsendets musikundervisning. Begreppet ”kroppens århundrade” pekar ut den holistiska syn på lärande som är karakteristiskt för reformpedagogikens gestalter och som äger signifikans för hur den reformpedagogiska riktningen tas ut.

I Zoltán Kodalys nationsbyggande musikpedagogik legitimeras ett repertoar-tänkande som förenas med Siljanskolans folkmusikaliska ideologi. Denna sammanfaller med Fritz Jödes musikdidaktiska föresatser. Det mest konkreta exemplet är hans samling ”Ringel Rangel Rosen” där musikmaterialet samtidigt riktas till skola, barnträdgård och hem. Siljanskolans Orffpedagogiska influenser får generellt betecknas som svagare genom att musikkurserna i mindre utsträckning baseras på instrumentala inslag. Uttalandet får dock delvis revideras genom det fokus på blockflöjt som Fritz Jödes metodmaterial inrymmer och som uppvägs av de renodlade blockflöjtskurser som Siljanskolan genomförde med bl.a. den tyska pedagogen Johannes von Koch.

Det reformpedagogiska inslaget djupareläggs dock främst genom allsångstanken och Dalcroze-rytmiken dekonstruerad i svensk Dalamiljö av den internationellt förankrade bildningsförespråkaren och danspedagogen, Karin Fredga.

”Den svenska linjen” – Siljanskolans klingande vision

Det är tydligt från resultatens att ledarna för Siljanskolan var bekanta med de reformpedagogiska rörelserna i sin samtid. Inom ramen för det reformpedagogiska fältet framträder musikundervisningens reformpedagogiska idé.

Musiken på Siljanskolan

- har en allmänbildande betydelse
- tar avstånd från elitistisk undervisning
- förespråkar unison sång och äldre folklekar
- har ett kärleks- och fredsbevarande anspråk
- anknyter till 1900-talets reformpedagogiska anda och musikpedagogikens internationellt erkända reformpedagoger

Det musikaliska lärande som aktivt tar avstånd från elitistiska yttringar och anspråk kan tolkas som en del av ”den nya musikfostran” som makarna Alm ämnade skapa vid Siljanskolan. Siljanskolans esteticerade undervisning tar avstånd från konstmässiga färdigheter till förmån för kreativ estetik och estetiska gestaltungsformer på det sätt som reformpedagogiken föreskriver. Musikaliska inslag inte bara förhöjer upplevelsen utan bidrar till lärandet och skulle med dagens terminologi kunna sammanfattas med *estetiska läroprocesser*. På det sättet föregriper Siljanskolan en modern utveckling.

¹⁵⁵ Sundin (1995), 132f, jfr Alm (1969), 49.

De slutsatser som presenterats innebär en kartläggning av hur de bärande idéerna på Siljanskolan operationaliseras. En nyckelperson är Fritz Jöde. Jödes folkmusikalska kurser kan tolkas som en viktig del av Siljanskolans implementeringsstrategi där makarna Alms idéer realiseras. Jöderörelsen, som den kom att kallas, fick en mycket framträdande roll för reformationsarbetet i svensk musikundervisning. Allsångsrörelsen växte sig stor i Sverige under 1940- och 50-talen. Som en kvardröjande rest utgör fenomenet ”Allsång på Skansen” ett minne av Fritz Jödes satsningar på Siljanskolan i Tällberg.¹⁵⁶ Siljanskolan utgör även genom etablerandet av rytmisk dans och gymnastik samt folklig dans en referens till den moderna danspedagogiken i Sverige. Artikeln visar därmed att studier av bortglömda enheter som Siljanskolan kan ha stor betydelse för att studera hur utbildningspolitiska beslut har påverkat den svenska skolan och det svenska samhället.

Siljanskolan bär fortfarande på hemligheter. Det arkiv som från Siljanskolan överlämnats till Högskolan Dalarna kan betraktas som en reservoar där historien om Siljanskolan ruvar på minnen viktiga att förvalta.¹⁵⁷ De artefakter som arkivet rymmer ger oss möjligheter att utforska Siljanskolan under dess glanstid. Detta kan göras i syfte att utröna den strävan att forma ”den svenska linjen” där trådar till det reformpedagogiska Europa kan följas. En av hemligheterna bakom Siljanskolans framgångar var det imponerande nätverk som makarna Alm förfogade över. Det begränsades inte till Europa utan omfattas även av Signe Bergner Alms kontakter i USA och Kina. Paret Alm och Bergner Alm kan genom sina åsikter anknytas till den internationella reformpedagogiska rörelsen under 1920-talet. Influenser till denna hämtades från olika delar av världen där New Education Fellowship 1921 var en men där starka reformpedagoger i både Europa och USA fick stor genomslagskraft. Makarna Alm visar i sin syn på konstarnas funktion, en anknytning till progressivistiska idéer där beaktandet av estetisk undervisning i relation till det skapande inslaget och praktisk pedagogik äger särskild pregnans. Det är också viktigt att erinra sig att de långa vistelserna i Kina där Bergner Alms idéer om ett flickinternat tog form, haft betydelse för hennes syn på undervisning. Man kan således utifrån denna kunskap pröva antagandet att makarna Alm och Bergner Alm i sina pedagogiska ansatser var väl förankrade i olika internationella tankesätt.

Ytterst har denna artikel sökt skapa en historisk förståelse för den musikfostrande tillhörighet som musiken på Siljanskolan var ämnad att skapa. Siljanskolan kan ur detta perspektiv betraktas som en reformpedagogisk cell på svensk botten där den avinstitutionaliserade särartsfeminism som manifesteras, har bäring på det *alternativ* som Siljanskolan önskade utgöra. Centralt för den internationella musikärelsens reformerande strategi är bl.a. den familjecentrerade utbildning som skulle emanera i en större fredsbevarande samhällskontext, vilket kanaliserar den koncentration på hemundervisning som Siljanskolan betingar. Siljanskolan bidrar därför reciprok som projektyta för den fascination som funnits i omvärlden kring Sverige, till att nya frågor kring reformpedagogiken och dess implementering kan ställas.

Siljanskolan innebär ett samhällsteoretiskt perspektiv på musikundervisning

¹⁵⁶ Jfr Gustafsson (2000), 164.

¹⁵⁷ Ett stort tack riktas till Signe Alm som överlämnat Siljanskolans arkiv i Högskolan Dalarnas vård och den tillgänglighet som därmed skapats. Signe Alm är dotter till Harald Alm, en av grundarna till Siljanskolan.

som i reformpedagogikens namn ställer frågor om musikens sociala och kulturella funktion. I det polyfona cluster av religion, filosofi, livskunskap, individualpsykologi, heminredning, socialhygien, andningsvård, gymnastik och rytmik etc., tar en klingande kropp gestalt. I denna kodalas ett budskap vars syfte är överordnat musiken; Siljanskolan är, enligt paret Alm, "sången om kärleken på jorden".¹⁵⁸

158 Alm (1969), 242.

Referenser

Otryckta källor

Siljanskolans arkiv (Högskolan Dalarna)

Fotosamlingen

Klippsamlingen, Program och kurser

Kungliga Biblioteket (KB)

Karin Fredgas efterlämnade papper 1904–1971, LO343

Musik- och Teaterbiblioteket

Skolmusik 1936–49

Tryckta källor och litteratur

Afzelius-Lundén, Kerstin. ”Sång och musik för skola och folk: Sångkursen vid Siljansskolan, juli 1936.” *Pedagogiska Spörsmål*, 1936, nr. 1 (1936), 22–23.

Alm, Harald. ”Allsang in Schweden.” I *Fritz Jöde Leben und werk: Eine Freudesgabe Zum 70 Geburtstag*, red. R. Stapelberg, 139–44. Trossingen: Hohner, 1957.

Alm, Harald. *Kärlek på jorden: Siljansgården och Siljansskolan under 50 år*. Stockholm: Seelig & Co, 1969.

Andersson, Greger. ”Nazismen och musiken.” I *Fruktan, fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*, red. Ursula Geisler och Greger Andersson, 31–46. Malmö: Sekel Bokförlag, 2006.

Andersson, Greger och Ursula Geisler. ”Förord.” II *Fruktan, fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*, red. Ursula Geisler och Greger Andersson, 31–46. Malmö: Sekel Bokförlag, 2006.

Arfwedson, Gerd B. *Reformpedagogik och samhälle: En komparativ studie av pedagogiska reformrörelser i USA och Tyskland från 1890-talet till 1930-talet*. PhD Diss. Stockholm: HLS Förlag, 2000.

Bergner Alm, Signe. ”Kvinnorörelsens kris.” *Nya Dagligt Allehanda*, 27 december, 1935.

Bergner Alm, Signe och Harald Alm. *Icke blott kunskaper: En bok om skol-, hem-, och uppfostringsfrågor*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1944.

Brehony, Kevin J. ”A New Education for a New Era: The Contribution of the Conferences of the New Education Fellowship to the Disciplinary Field of Education 1921-1938.” *Paedagogica Historica* 40, no. 5–6 (2004), 733–55.

Bohlin, Henrik. ”Inlevelse, dialog eller dialogisk inlevelse? Gadamer och empatitanken.” I *Hans-Georg Gadamer och hermeneutikens aktualitet*, red. Anders Burman, 137–70. Stockholm: Axl Books, 2014.

”Celeber föreläsare vid Siljansskolan.” *Helsingfors-Journalen*, 14–17 augusti, 1934.

Dahlstedt, Sten. *Folk, kultur och folklig musikkultur: Idéer bakom Folkliga musikskolan, Ingesund*. Karlstad: Karlstad University Press, 2013.

Dewey, John. ”The School and Society.” I *Dewey on Education: Selections*, red. M. S. Dworkin. New York: Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, 1959.

Film, Carin. ”En psykolog vid Siljan. Av fil. lic. Carin Film.” *Gävleposten*, 4 juli, 1934.

Gabrielsson, Ingemar. ”Stamsångstanken.” *Samfundet för unison sång: Årsskrift 1967/68* (1967), 7–9.

- Garberding, Petra. *Musik och politik i skuggan av nazismen: Kurt Atterberg och de svensk-tyska musikrelationerna*. PhD Diss. Lund: Sekel Bokförlag, 2007.
- Geisler, Ursula. ”Ur vårt svenska folkliga musikarv: Tysk nationalsocialism och svensk musikkultur.” I *Frukatan, fascination och frändskap: Det svenska musiklivet och nazismen*, red. Ursula Geisler och Greger Andersson, 47–70. Malmö: Sekel Bokförlag, 2006.
- Gustafsson, Jonas. *Så ska det låta: Studier av det musikpedagogiska fältets framväxt i Sverige 1900–1965*. PhD Diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2000.
- Hartman, Sten. *Det pedagogiska kulturarvet: Traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria*. Stockholm: Natur och Kultur, 2005.
- Hevosmaa, Marika. ”Att söka kulturen i naturen.” I *Från Karakorum till Siljan: Resor under sju sekler*, red. Hanna Hodacs och Åsa Karlsson, 257–86. Lund: Historiska Media, 2000.
- Högnäs, Sten. ”Ett indoeuropeiskt Europa? Språk och nationaliteter och gränser.” I *Europas gränser: Essäer om europeisk identitet*, red. Sten Högnäs et al., 15–86. Stockholm: Bokförlaget Nya Doxa, 2007.
- Jöde, Fritz, red. *Ringel Rangel Rosen: Volkskinderlieder für Schule, Haus und Kindergarten*. Leipzig: Teubner, 1931.
- Jöde, Fritz. *Ein Betrag zur Geschichte der Musikpädagogik des 20. Jahrhunderts*, Bericht Über das Fritz Jöde-Symposion vom 5–7 Februar 1988 in der Hochschule für Musik und darstellende Kunst, Hamburg (Musik im Diskurs 5). Regensburg, Bosse, 1988.
- Kater, Michael H. *The Twisted Muse: Musicians and Their Music in the Third Reich*. Oxford and New York: Oxford University Press, 1997.
- Liljas, Juvas Marianne. ”Från mousiké till musisk pedagogik: En ämnesdidaktisk fördjupning.” I *Tradition och praxis i högre utbildning: 12 ämnesdidaktiska studier*, red. Anders Burman, Ana Graviz, Johan Rönnyby, 139–62. Södertörn: Södertörn Studies in Higher Education 1, 2010.
- Ling, Jan. *Franz Liszt och 1800-talets konstmusik*. Stockholm: Gidlunds Förlag, 2009. ”Liten intervju om kvinnogymnastik.” *Dagens Nyheter*, 2 juli, 1934.
- Lundberg, Dan. ”Musiken och folket.” I *Det moderna genombrottet*, red. Jakob Christensson, 343–58. Stockholm: Bokförlaget Signum, 2008.
- Moberg, Carl-Allan. *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert*. PhD Diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis/Studia musicologica Upsaliensia, 1970 (faksimiltryck av 1942 års upplaga).
- Netterstad, Märta. *Så sjöng barnen förr: Textmaterialet i de svenska skolsångböckerna 1842–1972*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1982.
- ”Nordiska sommarkurser anordnas i samarbete med förbundet för Folkuppfostran vid Siljanskolan.” *Pedagogisk tidskrift* 75 (1939), 163.
- Pergament, Moses. ”Musikundervisningen i skolan.” *Svenska Dagbladet*, 31 augusti, 1934a.
- Pergament, Moses. ”Reformprojekt för musikundervisningen.” *Svenska Dagbladet*, 4 september, 1934b.
- Peterson, Annie. ”Vårterminens fortbildningskurser.” *Skolmusik*, no. 2 (1938), 6–7.
- Reimers, Lennart. *Alice Tegnér's barnvisor*. PhD Diss. Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen, Göteborg 8. Stockholm: Edition Reimers AB, 1983.

- Reimers, Lennart. *Några konturer av musikundervisningens historia*. MPC:s skriftserie 4. Stockholm: Edition Reimers AB/ Kungl. Musikhögskolan, 1989.
- Reimers, Lennart. *1900-talets reformpedagoger: Aspekter på musikpedagogiska världsbilder*. MPC:s skriftserie 6. Stockholm: Edition Reimers AB/ Kungl. Musikhögskolan, 1994.
- Reinfandt, Karl-Heinz. "Fritz Jödes Wirken während der Zeit des Dritten Reiches." I Fritz Jöde, *Ein Betrag zur Geschichte der Musikpädagogik des. 20. Jahrhunderts*. Bericht Über das Fritz Jöde-Symposium vom 5–7 Februar 1988 in der Hochschule für Musik und darstellende Kunst, Hamburg (Musik im Diskurs 5). Regensburg: Bosse, 1988.
- Ricoeur, Paul. *Minne, historia, glömska*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2005.
- Ryner, Birgitta. *Vad ska vi sjunga? En musikpedagogisk diskurs om tiden mellan två världskrig*. PhD Diss. Stockholm: KMH Förlaget, 2004.
- "Skapande barn blir fri vuxen: Den svenska läraren har hämningar anser österrikare." *Dagens Nyheter*, 25 augusti, 1934.
- Sundin, Bertil. *Barns musikaliska utveckling*. Stockholm: Liber Utbildning AB, 1995.
- "Tysk sångpedagog nagelfar katalog över svenska trähus. Tyskarna åter ett sjungande folk, säger ättling till byggmästare från Karl XII:s dagar." *Nya Dagligt Allehanda*, 14 augusti, 1934.
- von Wachenfeldt, Thomas, Sture Brändström, Juvas Marianne Liljas. "Manifesta och latent ideologier om lärande inom svensk spelmansrörelse under 1920-talet." I *Nordisk musikkpedagogisk forskning*, red. Sven-Erik Holgersen, Siw Graabraek Nielsen and Lauri Väkevä, 115–30. NMH-publikationer 2012:2. Oslo: Norges musikhögskola, 2012.
- von Wachenfeldt, Thomas. *Folkmusikalisk utbildning, förbildning och inbillning: En studie över tradering och lärande av svensk spelmansmusik under 1900- och 2000-talen, samt dess ideologer*. PhD Diss. Luleå: Luleå Tekniska universitet, 2015.
- "Wandervogel sjunger tysk folkvisas lov: Krigsårens ungdom har lärt Tyskland sjunga, berättar musikprofessor Jöde." *Stockholms-Tidningen*, 14 augusti, 1934.
- Åhlén, Waldemar. "Litteratur." *Skolmusik* (1938), 11.